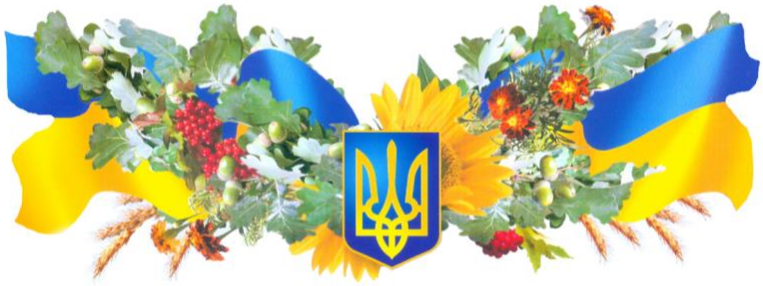
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

ГО «НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ»
ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
ТА ЛІТЕРАТУРНОЇ ТВОРЧОСТІ імені АНДРІЯ МАЛИШКА

КАФЕДРА КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

УКРАЇНСЬКА МОВА ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА В УКРАЇНІ І СВІТІ

XIX Всеукраїнська науково-практична конференція
з міжнародною участю
до Дня української писемності й мови

28 жовтня 2025 року

Київ – 2025

УДК 80.06
У 34

Рекомендувано Вченою радою
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(протокол № 3 від 30 жовтня 2025 року)

Українська мова вчора, сьогодні, завтра в Україні і світі: Матеріали XIX Всеукраїнської науково-практичної конференції /відп. ред. С.В. Шевчук, відп. за випуск Ю.Б. Виноградова, О.В. Дияк. Київ : Вид-во Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, 2025. 112 с.

У збірнику подано статті й тези мовознавців, молодих учених і здобувачів першого (бакалаврського), другого (магістерського), третього (освітньо-наукового) та наукового рівнів вищої освіти, які брали участь у конференції та круглому столі. Тематика доповідей охоплює питання мовної політики та мовної культури в Україні в контексті актуальних суспільно-політичних процесів, проблеми української мови як чинника національної самоідентифікації, як засобу формування національної свідомості українського суспільства, аспекти професійної комунікації в освіті, сучасні тенденції розвитку лексикології, морфології, термінології та фразеології української мови.

Викладачам, учителям, журналістам, державним службовцям, здобувачам усіх рівнів вищої освіти й усім, хто прагне надати сили українському слову у професійній царині.

Редакційна колегія:

Шевчук Світлана Володимирівна, завідувач кафедри культури української мови, академік ГО «Національна академія наук вищої освіти України», кандидат філологічних наук, професор – **відповідальний редактор;**
Виноградова Юлія Борисівна, доцент кафедри культури української мови, кандидат філологічних наук – **відповідальний секретар;**
Глущик Сергій Васильович, доцент кафедри культури української мови, кандидат філологічних наук – **модератор;**
Дияк Олена Володимирівна, доцент кафедри культури української мови, кандидат філологічних наук – **відповідальний секретар;**
Лобода Тетяна Михайлівна, доцент кафедри культури української мови, кандидат педагогічних наук.

© Автори статей, 2025
© Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, 2025

Левченко Юрій
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ

ДІТЯМ ПРО ВІЙНУ: УКРАЇНСЬКА ДИТЯЧА КНИГА ПОВНОМАСШТАБНОГО ПЕРІОДУ ВІЙНИ (2022-2025)

Згідно Української літературної енциклопеції дитяча література – це художні, науково-художні, науково-популярні й публіцистичні твори, написані для дітей дошкільного (переважно книжки-малюнки, книжки-іграшки), молодшого шкільного (ілюстровані казки, короткі повісті, оповідання на побутові й соціальні теми), середнього і старшого шкільного віку (художня, науково-популярна, пригодницька й фантастична література, твори суспільно-політичної і морально-етичної проблематики) [1].

О**динадцятий** рік триває російсько-українська війна, останні три роки з яких, активна, повномасштабна. За цей час вона стала невідємною частиною життя наших дітей, а безтурботний дитячий світ наповнився вибухами, повітряними тривогами, бомбосховищами, блекаутами, вимушеною зміною місця проживання, розмовами про страх, стрес, втрати й смерть… Дитяча література знайомить маленьких читачів зі світом, відкриває незнайомі сфери, допомагає в соціалізації та розумінні самих себе, дає відповіді на складні запитання і рольові моделі для наслідування. Відповідно, одним зі способів «проживання» воєнного досвіду є читання дитячих книг про війну, що дозволяє дитині усвідомити проговорити й переосмислити свій досвід. Війна – це частина нашої реальності в якій ростуть діти. Вони потребують книг, що дають можливість побачити відображення схожого життєвого досвіду; відверто говорять про війну та її наслідки; дарують розраду й розуміння навколишніх подій.

До війни головними героями дитячих книжок були переважно казкові персонажі, домашні та дикі тварини, фантастичні істоти, допитливі хлопчики й дівчатка. У період гібридної війни (2014-2022 рр.) з'являються перші книги для дітей про війну у вигляді алегорій («Війна, що змінила Рондо» Романа Романишина та Андрія Лесова), творів про події Антитерористичної операції («Пси, які приручають людей» Олени Максименко), творів про внутрішньо переміщених осіб («Мирослава та інші з нашого двору» Ольги Купріян), коміксів з мінної безпеки («Савка і Баклан – замінована прогулянка» Сашка Ком'яхова) та документальних видань («Листи на війну. Діти пишуть солдатам» книжечка з 10 листів, написаних дітьми солдатам, які воювали на сході України). Саме тоді діти верше дізнавались про окупацію Криму, воєнні дії сході України, воїнів-захисників, волонтерів, переселенців, біженців [5].

Напочатку повномасштабного епату війни відбувся книжковий бум дитячої книги про війну, адже потрібно було пояснити дитині доступною мовою складні воєнні навколишні реалії [8, с. 158–159]. Так, було підготовлено і видано книги, що розкривають теми: воєнного спротиву («Жерар-партизан» Івана Андрусяка, «Півник» Зоряни Живки та «Битва за місто» Володимира Чернищенка), евакуації («Дім» Катерини Кихозорої), вимушеного переміщення («Мої вимушені канікули» Катерини Єгорушкіної), повітряних тривог («Діти повітряних тривог» Лариси Денисенко), повернення з евакуації («Залізницею додому» Мар’яни Савки), дитячих переживань («Це тиха ніч, мій астронавте» Оксани Лущевської) тощо. Також, частина дитячих книжок присвячувались новим символам війни: зруйнованому літаку Ан-225 «Мрія» в аеропорті поблизу м. Гостомель («Мрія. Небесні авіалінії» Зоряни Живки), міської легенди українського пілота, який в перші години повномасштабної війни збив у небі над Києвом шість російських літаків (комікс «Привид Києва» Джюко Мацуда), пес-винюхувач вибухівки Державної служби з надзвичайних ситуацій, який до 19 березня 2022 р. допоміг виявити понад 90 вибухових пристроїв («Пес Патрон. Маленька історія про велику мрію» Зоряни Живки).

У 2023 році дитячі книги присвячувались темам: підтримки дитячої психології в умовах війни («Таємні історії маленьких і великих перемог» Тані Стус, «Нам не потрібна війна» Мар'яни Горянської, «Кожна грудочка землі» Ольги Войтенко та «Дубочок з війни» Ганни Осадко); мінної безпеки («Основи мінної безпеки», «Мінна безпека: книжка-активіті», «Мінна безпека у коміксах» Олени Ольховської та Юлії Єрьоменко); воєнного спротиву («Оммм. Дух ірпінського лісу» Таші Торби, «Тор – тракторець, що тягне танк» Олі Русіної, комікс «Пригоди Микитки 24.02.2022»); врятованих тварин («Врятовані хвостики» Насті Музиченко та «Неймовірні історії кота Бучика» Олени Фінберг); життя на окупованій території («Привидуся» Оксани Давидової); повітряних тривог («Підвальні хроніки» Ірини Потапенко). Також, продовжились видаватись книжки присвячені символам війни: вцілілі під час бомбардувань м. Бородянка півник і шафка, що стали символами стійкості та життя («Котик, Півник, Шафка» Олександри Михед), псу Патрону («Буду як Патрон» Катажини Ририх). Окремо варто виділити «Книгу-мандрівку. Нескорені», що відповідає дітям на питання «Чому Росія напала на Україну?» та містить 550 фактів про перебіг і наслідки першого року повномасштабної війни.

Простір української дитячої книги «BaraBooka» («БараБука») разом з «Малою академією наук України» та експертами з освітян і психологів громадської організації «Смарт Освіта» у 2023 році підготували третій випуск тематичного посібника «Живі письменники: як говорити з дітьми про війну і мир» [7]. Психологи наголошують, що війна – це загроза життю, постійні стреси й страхи. Вона вже вторглась у життя кожного і діти відчувають її на собі. Тому, їм слід чесно пояснювати все, що відбувається та допомогти адаптуватися до нових умов життя. Одним із таких засобів є дитяча книжка, яка допоможе відрефлексувати та заспокоїтись не зашкодивши дитині. Тому, «БараБука» організувала й провела серію вебінарів та опублікували перелік сорока дитячих книжок [6].

У 2024 році казковий жанр дитячої книги про війну набув особливого розвитку. Загалом, було видано шість казок: «Лютневі казки» Олександра Висоцького – переосмислення українських народних казок до умов сьогодення; «Казака про свічку» Валентини Возної – розповідь про декоративну свічку, яка освітлювала підвал під час бомбардувань, освітлювала приміщення під час блекаутів, була відправлена на фронт як окопна свічка і зрештою опинилась і церкві; «Пасіка Україна та інші казки» Дари Корній – казки про війну де тварини, міфічні істоти, повітряний змій та глиняний півник стають помічниками українських воїнів у боротьбі проти пітьми; «Казки про дерева, птахів та людей» Мирослави Маркевич – сучасна казка, що допомагає осмислити досвід війни, де добро перемагає зло, а епізоди є алюзією на сучасні події; «Героїчні казки» Ірини Мацко – казка про оборону казкової держави вільного народу від сусідньої країни сірих й заляканих людей під владою короля-кордупля; «Казки Пущанського лісу» Світлани Прудик – серія довоєнних і воєнних казок про зміни в житті лісних мешканців під час повномасштабного вторгнення. Казки для дітей про повномасштабну війну, відіграють важливу роль у формуванні їх світогляду, плеканню духовних цінностей і розумінню складних суспільних та історичних подій. Також, вони допомагають усвідомити те, що відбувається в країні, сприйняти реалії війни та сформувати патріотичну позицію.

В цьому ж році вийшла значна кількість книг для підлітків про цінності життя, стійкість, витривалість і віру в майбутнє. Серед них: збірник оповідань «Кутя-челендж та інші різдвяні оповідання» – історії про українських, які в умовах війни проводять різдвяний час; «Незалежність. Перезавантаження» Валері Савотіної – історія порозуміння шістнадцятирічної Христі з мамою Анею в умовах повномасштабної війни; «Яра» Марусі Щербини – історія про адаптацію сімнадцятирічної переселенки у новому місті; «Найкраще немодне заняття» Любові Загорської – присвяченої юнацькому волонтерству; «Симфонія монстрів» Марка Леві – про викрадення й депортацію українських дітей на територію Росії.

Іншим воєнним темам присвячені дитячі книги: воєнному спротиву («Киці-мандрівниці. По місцях котячої слави» Галини Манів, «Паровозик раз-два-три» Володимира Чернищенка і «Джин та Зої: пригоди львівських собак-рятувальників» Галини Ткачук); внутрішньому переселенню та еміграції («Ми повертаємось додому» Дзвінки Матіяш, «Ґудзик, який хотів повернутися додому» Слави Світової і «Тимчасово переселені» Тетяни Рубан); дитячої психології в умовах війни («Дітлахи. Незламні історії» Олени Скуловатової, «Фікус Бернджамін розповідає про щастя» Сергія Пантюка, «Піксельний Миколай» Олени Медведєвої, «Дай лапу, Пепітко!» Оксани Лущевської, «Чому тато не вдома?» Аліни Отземко. Остання книга написана мамою, щоб пояснити дитині чому її тата через війну немає вдома, що військовим потрібен перепочинок, а дітям – живі батьки); вірші для дітей про війну («Високе небо України» Анни Лимич та «Вірші переможців» Вікторії Ніколенко); українській історії («Україна. Неймовірні часомандри» Михайла Дунаковського та «Подорож до супергероїв» Івана Молдована); життя в умовах воєнних дій («ГАВ» гучніше за вибухи» Мар'яни Горянської); повітряні тривоги («Яблучна шарлотка, спечена в горах» Саші Войцехівсьої); порятунок тварин («Єнот Ракета та інші герої» Євгенії Завалій).

Зважаючи, що 2025 рік, ще не завершився і вихід дитячих книжок триває, на правах автора, зупинюсь на трьох власних цьогорічних фаворитах. Друга книжка Аліни Отземко «Чому тато загинув?» – психологічний художній твір про роздуми дитини про смерть батька-військовослужбовця на війні [4]. «Книжечка-мандрівочка. ЗСУ» – своєрідна абетка-довідник для дітей про Збройні сили України [2]. «Війна очима дитини» Ольги Грицак – терапевтична книга для дітей, щоб зрозуміти свої почуття, подолати страхи та знайти внутрішню опору [3].

Отже, дитяча література постійно розвивається та адаптується до сучасності. Тому, книжки для дітей про війну відображають її різні аспекти: поведінка під час воєнних дій та повітряних тривог; психологічна підтримка; зображення воєнного спротиву ворогові; еміграція та вимушене переселення;

порятунок домашніх тварин тощо. Всі вони виконують просвітні, соціальні та психологічні функції з осмислення дитиною реалій війни через простий і доступний текст про складність життя під час війни.

Література

1. Дитяча література. *Українська літературна енциклопедія онлайн* : вебсайт. URL: https://1668.slovaronline.com/5977-дитяча-література (дата звернення: 27.10.2025).

2. Книжечка-мандрівочка. ЗСУ. *Видавництво Старого Лева* : вебсайт. URL: https://starylev.com.ua/knyga-knyzecka-mandrivocka-zsu (дата звернення: 27.10.2025).

3. Одиситка написала та презентувала книгу «Війна очима дитини» - емоційний дороговказ для дітей у час війни (фото відео). *Українська служба інформації*: вебсайт. URL: https://usionline.com/odesytka-napysala-ta-prezentuvala-knyhu-vijna-ochyma-dytyny-emotsijnyj-dorohovkaz-dlia-ditej-u-chasy-vijny-foto-video/ (дата звернення: 27.10.2025).

4. Омелян Тетяна, Столбова Анастасія. Чесно говорити про смерть: письменицяз Черкащини готує до руку друку книгу «Чому тато загинув?». Суспільне Черкаси: вебсайт. URL: https://suspilne.media/cherkasy/1045297-cesno-govoriti-pro-smert-pismennica-z-cerkasini-gotue-do-druku-knigu-comu-tato-zaginuv/ (дата звернення: 27.10.2025).

5. Стахів Марія. Війна. Діти. Література: дитячі книжки та війна в Україні. *ЛЕКТÜRA=ЛЕКТЮРА*: літературний блог. URL: https://www.goethe.de/prj/lek/uk/--/wrrchldrn.html (дата звернення: 27.10.2025).

6. Терапія читанням: як говорити з дітьми про війну. *BARABOOKA*: простір української дитячої книги. URL : https://www.barabooka.com.ua/terapiya-chitannyam-yak-govoriti-z-ditmi-pro-vijnu/ (дата звернення: 27.10.2025).

7. Троян Ірина. Говоримо з дітьми про війну за допомогою книг (на пикладі посібника «Живі письменики. Як говорити з дітьми про вінй та мир»): 23 листопада 2023. *Нова українська школа* : вебсайт. URL: https://surl.li/vjzjvh (дата звернення: 27.10.2025).

8. Шинкарик Юліана. Світоглядно-формуючі впливи дитячої літератури в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*. 2022. № 1. С. 155–167. DOI https://doi.org/10.35774/gsip2022.01.155.